

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ Γ΄
ΛΥΚΕΙΟΥ (14/11/2021)**

A1. α) Η αντωνυμία «**τούτο**» αναφέρεται στον στόχο του νόμου που είναι η κοινωνική ευδαιμονία (εὖ πράξει).

Η αντωνυμία «**αὐτός**» αναφέρεται στον προσωποποιημένο νόμο.

Η αντωνυμία «**αὐτοῖς**» αναφέρεται στον όρο «**τοιούτους ἄνδρας**».

β) Ο Αριστοτέλης με τον όρο «**περιττά**» αναφέρεται στη μορφή παιδείας που απλώς προάγει τη γνώση .

γ) Η έκφραση «**περί τῶν ἔργων**» αναφέρεται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

B1. «**ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας**»: Με τη φράση «ἐμποδῶν παιδείας» ο Αριστοτέλης εννοεί την παιδεία με την οποία είμαστε καθημερινά σε επαφή, την παιδεία που ισχύει στην κοινωνία μας. Σε ένα παρακάτω χωρίο των Πολιτικών (Πολιτικά 1337 b 23) αναφέρει τι αποτελούσε συνήθως την παιδεία του καιρού του. Τα μαθήματα, λοιπόν, που διδάσκονταν εκείνη την εποχή, τα διακρίνει σε τέσσερις κλάδους και ήταν:

α) **ανάγνωση και γραφή**, αντικείμενα τα οποία θεωρούνταν χρήσιμα για τη ζωή («**χρήσιμα πρὸς τὸν βίον**»),

β) **γυμναστική**, η οποία συντελούσε στην καλλιέργεια της ανδρείας,

γ) **μουσική**, η οποία θεωρούνταν και χρήσιμη για τη ζωή και ασκούσε ηθική επίδραση στον άνθρωπο. Μάλιστα, σε παρακάτω απόσπασμα των Πολιτικών (Πολιτικά 1340 a 5 κ.ε.) ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ένα παιδευτικό αγαθό όχι μόνον ευχάριστο και διασκεδαστικό, αλλά χρήσιμο και για ηθικούς σκοπούς και για τη διαμόρφωση του άριστου βίου είναι η μουσική. Συγκεκριμένα αναφέρει: «... πρέπει να θεωρούμε ότι η μουσική ασκεί πάνω μας κάποια επίδραση προς την κατεύθυνση της αρετής, καθώς έχει τη δύναμη ... να δίνει μια ορισμένη ποιότητα στον χαρακτήρα μας, δεδομένου ότι μας ασκεί στο να αισθανόμαστε ευχαρίστηση με τον σωστό τρόπο· με έναν άλλο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι η μουσική συμβάλλει στο να καθορίσουμε την πορεία του βίου μας και να καλλιεργήσουμε τον νου μας».

δ) **μερικές φορές σχέδιο και ζωγραφική**, δεξιότητες που θεωρούνταν κι αυτές χρήσιμες για τη ζωή.

Η αριθμητική δεν αναφέρεται, επειδή ίσως στην Αθήνα αυτή διδασκόταν στο σπίτι και όχι στο σχολείο.

«**βάνανσον δ' ἔργον**»: Η ετυμολογία της λέξης είναι από το βαῦνος < αὖω: η λέξη σήμαινε τον τεχνίτη, τον σιδηρουργό, που έμενε μόνιμα στην πόλη και εργαζόταν εκεί. Οι τεχνίτες ήταν απαραίτητοι και πολύτιμοι για την πολιτεία, αλλά οι νομαδικοί και φιλοπόλεμοι λαοί τους περιφρονούσαν. Οι βάνανσοι ή το βάνανσον αναφέρονται στην τάξη των

εργατών που ασκούν μηχανική, ταπεινή τέχνη και χειρωνακτικά επαγγέλματα.

Τα έργα που δεν ταιριάζουν στους ελεύθερους ανθρώπους είναι αυτά που καθιστούν τον άνθρωπο που τα επιτελεί βάνανσο, δηλαδή ανίκανο να κατακτήσει την αρετή και να πράξει σύμφωνα με αυτή. Έτσι η επαγγελματική εκπαίδευση συνδέεται με τους «βαναύσους», δηλαδή με τους ανθρώπους που διαθέτουν τη γνώση και την κατασκευαστική τους ικανότητα στην υπηρεσία των άλλων με αμοιβή, αλλά αυτό είναι στοιχείο δουλικότητας.

B2. Ο Αριστοτέλης στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζει τους προβληματισμούς του για την παρεχόμενη παιδεία στην εποχή του, τονίζοντας τη δυσκολία αποσαφήνισης και συγκεκριμενοποίησης των στόχων και της μορφής της. Έτσι διαπιστώνει ότι δεν υπήρχε νομοθετική κατοχύρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος, δεν υπήρχε δημόσια παιδεία αλλά αφηνόταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία με αποτέλεσμα να μην κυριαρχεί η ευδαιμονία στο πλαίσιο ολόκληρης της πόλης.

Διακρίνει, λοιπόν, στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις τύπους παιδείας:

α) την ωφελιμιστική παιδεία, με την οποία επιδιώκεται το πρακτικό και το ωφέλιμο, τα χρήσιμα για τη ζωή («τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»).

β) τη «γνωσιοκεντρική / νοησιαρχική, η οποία δίνει προτεραιότητα στην καλλιέργεια του νου, σε αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση («τὰ περιττά»).

Με την έκφραση «περιττά» ο Σταγειρίτης δηλώνει το σύνολο των γνώσεων που δεν αποβλέπουν σε άμεσες πρακτικές εφαρμογές. Είναι πολύ χαρακτηριστική η αναφορά του στη γνώση, τη θεωρούμενη από κάποιους άχρηστη, που είχαν προσωκρατικοί φιλόσοφοι όπως ο Θαλής και ο Αναξαγόρας: «Από όσα λοιπόν έχουμε πει έγινε πια φανερό ότι η φιλοσοφική σοφία είναι και επιστημονική γνώση και διανοητική αντίληψη των πιο αξιόλογων και των πιο πολύτιμων από την άποψη της φύσης τους πραγμάτων. Αυτός είναι ο λόγος που τον Αναξαγόρα, τον Θαλή και τους όμοιούς τους οι άνθρωποι τους λένε σοφούς, όχι όμως φρόνιμους, αφού τους βλέπουν να μην ξέρουν τι είναι συμφέρον για τον εαυτό τους· λένε δηλαδή γι' αυτούς ότι ξέρουν πράγματα μοναδικά, θαυμαστά, δυσνόητα και θεϊκά, που είναι όμως άχρηστα –με το νόημα ότι δεν ψάχνουν να βρουν τι είναι αυτό που λέμε “καλό για τον άνθρωπο”» (Ηθικά Νικομάχεια 1141b2-8, μετάφραση Δ. Λυπουρλής).

γ) την ηθοπλαστική, η οποία προτάσσει τη διάπλαση του ήθους των παιδιών, αυτά που τείνουν προς την αρετή («τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετήν»).

Ο Αριστοτέλης δεν επικεντρώνεται σε μία μορφή παιδείας από τις παραπάνω αλλά ακολουθεί τη μέση οδό, τη μεσότητα. Κριτήριο επιλογής

της γνώσης που θα λαμβάνουν οι νέοι είναι η «μεσότητα» ανάμεσα στο θεωρητικό και στον πρακτικό βίο και υποστηρίζει ότι οι νέοι πρέπει ασφαλώς να μαθαίνουν γνώσεις χρήσιμες για τη ζωή, όπως η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική και το σχέδιο, αλλά από αυτές όχι όλες, παρά μόνο τις αναγκαίες. Η παιδεία πρέπει να μεταδίδει στους νέους αρετή, για να επιτύχουν έναν καλύτερο τρόπο ζωής. Κι από τις αναγκαίες, όμως, πρέπει να μαθαίνουν όσες ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους και όχι τις ευτελείς που ασκούν οι δούλοι, οι οποίες αδρανοποιούν το σώμα και τον νου του ανθρώπου, τον καθιστούν αγροίκο, άξεστο («βάνανυσον») και τον απομακρύνουν από την κατάκτηση της αρετής. Δεν αρμόζει στους ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν σε κάθε γνώση τη χρησιμότητα, γιατί αυτή μπορεί να τους οδηγήσει στη μονομέρεια.

Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως ηθοπλαστικός και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου. Προβάλλει ένα πρότυπο γνώσης που συνθέτει τη χρησιμότητα, την αναγκαιότητα, την επιστημονική αλήθεια με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό προσανατολισμό.

B3.α) 1. 404π.Χ. 2. Κριτίας, Χαρμίδης 3. καλλίπολις 4. φύλακες-επίκουροι, 5. 421π.Χ.

β) 1.Σωστό 2. Λάθος 3.Λάθος 4.Σωστό 5.Σωστό

B4. α) ἐπελάθου < ἐπί + λανθάνομαι > λαθρεμπόριο-αλήθεια-λήθαργος ἀμφοισβητεῖται < ἀμφί(ς) + βαίνω > σύμβαση-διαβήτης-βωμολοχία

β) διένεξη: διαφερόντως

σύνεση: ἀφιῆ

ντροπιαστικός: τρέπεσθαι

B5. Ο Σωκράτης, όπως διαπιστώνουμε στο πρωτότυπο κείμενο, χρησιμοποιεί τρεις μετοχές «*συναρμόττων, ποιῶν και ἐμποιῶν*» για να καταδείξει τρεις λειτουργίες-στόχους του νόμου, την κοινωνική λειτουργία, την οικονομική και την παιδαγωγική- πολιτική. Με το πρώτο μετοχικό σύνολο, «*συναρμόττων τὸς πολίτας*» ο Πλάτωνας προβάλλει την κοινωνική λειτουργία του Νόμου, καθώς επιδιώκεται η κοινωνική συναρμογή των πολιτών. Ο νόμος εναρμονίζει τους πολίτες χρησιμοποιώντας α) **την πειθώ**, την εκούσια δηλαδή υπακοή των πολιτών στις επιταγές του, και β) **τον εξαναγκασμό**, δηλαδή τη δύναμη των κυρώσεων που διαθέτει. (πειθοῖ και ἀναγκη). Με την πειθώ, με τη χρήση, δηλαδή, λογικών επιχειρημάτων, την προβολή υγιών προτύπων και με την παιδεία οφείλουν οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να παραμερίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να προσφέρουν αλληλοβοηθούμενοι ό,τι είναι δυνατόν

στην πολιτεία. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται κυρίως στους πεπαιδευμένους πολίτες.

Υπάρχουν, όμως, πολίτες και μέλη της κοινωνίας, οι οποίοι δεν πείθονται με τον λόγο. Σ' αυτούς επιβάλλεται **η βία**. Πρόκειται για τον καταναγκασμό που ορίζεται από τον νόμο και δεν επιβάλλεται τυραννικά, αυταρχικά. Η μέθοδος αυτή απευθύνεται, κυρίως, στον «ἄπειρον παιδείας ὄχλον», όπως και στους πεπαιδευμένους, που δεν έχουν συνεισφέρει με την πειθώ, και στους άρχοντες, που είναι υποχρεωμένοι να ζουν με λιτότητα και ευσυνειδησία, ώστε να εκλείψει η διαφθορά από τον δημόσιο βίο.

Με το δεύτερο μετοχικό σύνολο «*ποιῶν μεταδιδόναι*» ο Σωκράτης αποδίδει στον Νόμο οικονομική λειτουργία. Ο Νόμος κατοχυρώνει μια από τις βασικές ιδρυτικές αρχές της πόλης, τον καταμερισμό της εργασίας, με τον οποίο κατακτάται η αυτάρκεια. Έτσι, μεταξύ των πολιτών καλλιεργούνται σχέσεις συνεργασίας, αλληλοβοήθειας, αλληλοπροσφοράς και αλληλεγγύης.

Με το τρίτο μετοχικό σύνολο «*ἐμποιῶν... ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως*» δηλώνεται η παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου, ο οποίος έχει χρέος να διαπλάθει ανθρώπους ικανούς και άξιους να διατηρούν τη συνοχή της πόλης. Συνεπώς, ο Νόμος υπηρετεί τον τελικό σκοπό της ευδαιμονίας του συνόλου και δεν ενδιαφέρεται μεμονωμένα για κάποια κοινωνική ομάδα.

Όλες αυτές οι εκφράσεις τονίζουν εμφατικά μια θεμελιακή ιδέα της πλατωνικής Πολιτείας: Η πόλη αποτελεί ένα οργανικό σύνολο, έναν οργανισμό που προϋποθέτει τη συνύπαρξη και συλλειτουργία των μελών του. Μέλη της πολιτείας είναι οι πολίτες· εφόσον η πόλη επιδιώκει τη συλλογική ευτυχία, θεωρείται αναγκαίο να υπάρχουν μεταξύ των πολιτών ισχυροί δεσμοί. Η μη διάσπαση του κοινωνικού ιστού αλλά και η ισχύς του αποτελούν για τον Πλάτωνα ύψιστο ζητούμενο.

Παραπλήσιες είναι και οι απόψεις που εκφράζει ο Δημόκριτος στο δοθέν απόσπασμα. Για τον Δημόκριτο, όταν σε μια πόλη κυριαρχούν οι σωστοί νόμοι τα πάντα βαίνουν καλώς στην κοινωνική ζωή («*ὅταν διατηρείται σῶα, διατηρούνται σῶα και ὅλα τα υπόλοιπα*»), κυριαρχεί η αρμονία και η ισότητα («*ἀποφεύγονται οι φιλονικίες, που καταπατούν την ισότητα*») και ο νόμος είναι ο ρυθμιστής της κοινωνικής ζωής. Για τον Δημόκριτο, όπως και για τον Σωκράτη, υπάρχουν δύο μέσα –μέθοδοι που χρησιμοποιεί ο νομοθέτης για να επιβάλει το νόμο, την πειθώ και τον καταναγκασμό με σαφή προτίμηση στην πειθώ («*ὅποιος χρησιμοποιεί ... την πειθώ του λόγου, θα 'χει καλύτερα αποτελέσματα, παρά αν χρησιμοποιήσει τον καταναγκασμό*»). Επίσης, Σωκράτης και Δημόκριτος συμφωνούν ως προς την παιδαγωγική και πολιτική λειτουργία του Νόμου, καθώς θεωρούν ότι ο νόμος αποτρέπει την ασυδοσία και περιορίζει τις αυθαιρεσίες προς όφελος του κοινωνικού συνόλου («*οι*

νόμοι δε θα εμπόδιζαν τους ανθρώπους να ζουν όπως θα ήθελε ο καθένας, αν οι άνθρωποι δεν έβλαπταν ο ένας τον άλλο.»).

Γ1. Ύστερα, δηλαδή, απ' τους πολιτικούς πήγαινα προς στους ποιητές, και σ' αυτούς των τραγωδιών και σ' αυτούς των διθυράμβων και στους άλλους, για να πιάσω [βρω] εδώ τον εαυτό μου την ίδια στιγμή [ολοφάνερα] να είμαι αμαθέστερος από εκείνους. Αφού έπαιρνα, λοιπόν, τα ποιήματα αυτών, τα οποία μου φαινόταν ότι είχαν μελετηθεί πάρα πολύ από αυτούς [τα είχαν επεξεργαστεί], ρωτούσα αυτούς τι έλεγαν, για να μάθω συγχρόνως και κάτι απ' αυτούς. Ντρέπομαι, λοιπόν, άνδρες, να σας πω την αλήθεια. Όμως, πρέπει να [την] πω.

Γ2. Ο Σωκράτης συνεχίζοντας την απολογία του μας περιγράφει την προσπάθεια που έκανε στην αγορά να εντοπίσει κάποιον Αθηναίο σοφότερο από αυτόν. Αφού είχε συνομιλήσει με κάποιους πολιτικούς άρχισε να έρχεται σε επαφή με ανθρώπους του πνεύματος, όπως τους ποιητές των τραγωδιών και των διθυράμβων («ἤα ἐπὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς τε τῶν τραγωδιῶν καὶ τοὺς τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους»). Ο στόχος του παρέμενε ο ίδιος, να βρει επιτέλους- μέσω της διαλογικής συζήτησης- κάποιον σοφότερο από τον ίδιο («ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληψόμενος ἑμαυτὸν ἀμαθέστερον ἐκείνων ὄντα»). Έχοντας, λοιπόν, στα χέρια του κάποια από τα ποιήματά τους ξεκινούσε μία συζήτηση εμβάθυνσης και ανάλυσης αυτών των ποιημάτων, για να κατανοήσει το περιεχόμενό τους («διηρώτων ἄν αὐτοὺς τί λέγοιεν»). Όμως, αντιλαμβανόταν ότι ούτε οι ίδιοι οι ποιητές μπορούσαν να τον διαφωτίσουν για το περιεχόμενο των ποιημάτων τους και τη διάσταση των νοημάτων τους, καθώς δεν διέθεταν κάποια σοφία («οὐ σοφία ποιοῖεν»), αλλά τα είχαν δημιουργήσει από κάποια έμπνευση παρόμοια με αυτή των μάντεων («φύσει τινὶ καὶ ἐνθουσιάζοντες ὥσπερ οἱ θεομάντεις καὶ οἱ χρησμοῦδοι»). Λόγω, λοιπόν, της ποιητικής τους δημιουργίας θεωρούσαν ότι γνώριζαν και όλα τα υπόλοιπα κοινωνικά θέματα, κάτι που δε συνέβαινε. Έτσι ο Σωκράτης έφευγε με την ίδια εντύπωση, ότι δηλαδή υπερερούσε σε σοφία από τους ποιητές, όπως και από τους πολιτικούς («Ἀπῆα οὖν καὶ ἐντεῦθεν τῶ αὐτῶ οἴομενος περιγεγονέναι ᾧπερ καὶ τῶν πολιτικῶν»).

Γ3.

α) ἄνδρες: τοῖς ἀνδράσι(ν)

ἔπος: τοῖς ἔπεσι(ν)

β) Τοιαῦτά τινα ἡμῖν ἐφάνη πάθη καὶ ὁ ποιητὴς πεπονθώς.

γ) ἔγνω: ἐγνωκώς ἴσθι

ποιοῖεν: ποιεῖτω

Γ4. α) ἐπιδειξαι: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «δειῖ», ετεροπροσωπία.

τὰ ποιήματα: αντικείμενο στη μετοχή «ἀναλαμβάνων».

περὶ τῶν ποιητῶν: επιρρηματικός εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς που προσδιορίζει το ρήμα «ἔγνων».

β) καταληψόμενος: τελική επιρρηματική μετοχή συνημμένη στο εννοούμενο «ἐγώ», ως επιρρηματικός προσδιορισμός σκοπού στο ρήμα «ἦα».

Ανάλυση: ἵνα / ὅπως / ὡς καταλάβοιμι

ὄντα: κατηγορηματική μετοχή, εξαρτάται από τον ρηματικό τύπο «καταληψόμενος» [ρήμα ελέγχου] και είναι συνημμένη στο «ἐμαυτόν», στο οποίο λειτουργεί ως κατηγορηματικός προσδιορισμός.

γ) τί λέγοιεν: δευτερεύουσα ονοματική πλάγια ερωτηματική πρόταση, μερικής άγνοιας, που επέχει θέση έμμεσου αντικειμένου στο ρήμα «διηρώτων ἄν».

ἴν' ἅμα τι καὶ μανθάνοιμι παρ' αὐτῶν: δευτερεύουσα επιρρηματική τελική πρόταση που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα «διηρώτων ἄν».

δ) πολλά μὲν λέγεται ὑπό τούτων [φαινόμενο αττικής σύνταξης]